

ԿԱՐՄԻՐ ԿԱՔԻՈՒԿԻ ՄԸ ՅՈՒՋՈՒՄՆԵՐԸ

Գիտէք որ կաքաները խմորվին կը բային և միասին կը բունեն՝ ալօսներու խոտչներուն մէջ, ամենափոքր գոժին իսկ վերաշուելու համար. ցրուած՝ իրենց թոխքին մէջ ինչպէս բուռ մը հատիկ, զոր կը ցաննեն:

Մեր ընկերութիւնը զուարթ և բազմաթիւ է. կը բնակի անտառի մը մուտքին վրայ գտնուած դաշտի մը մէջ. ունի առատ կեր, և երկուստեք զեղեցիկ թաքստոցներ:

Այս պատճառաւ փետրախիտ և քաջասուն, վազել գիտնալէս ի վեր՝ շատ գոհ էի կեանքէս:

Ակալան բան մը զիս քիչ մը կը տագնապէր, նշանաւոր որսի բացման օրը, որուն վրայ մեր մայրերը սկսած էին իրարու հետ փսփսալ, լնկերութեանն ծերադոյններէն մին ինձ կ'ըսէր միշտ այս մասին:

— Մի վախնար, Կարմրուկ — զիս Կարմրուկ կը կոչեն կտուցիս և թաթերուս վարդագոյն ըլլալուն համար, — մի վախնար, Կարմրուկ, Բացման օրը զքեզ հետս կ'աննեմ և ապահով եմ որ քեզի բան մը չի պատահիր:

Խորամանկ ծեր արու մըն էր, բայց զեռ աշխոյժ, թէպէտե զունջը սկսեւ էր լերկ ըլլալ, և հոս և հոն քանի մը սպիտակ փետուրներ կ'երեւէին. մանկութեան ժամանակ կապարեայ գնդակ մը ընդունած էր թևին, և որովհետեւ այս վէրքը զինքը քիչ մը դանդաղաց, թռչելէն առաջ լաւ մը կը զննէր, յարմար առնելը կը գտնէր, և իր գլուխը կ'ազատէր: Ստէպ զիս իրեն հետ մինչև անտառին մուտքը կը տանէր: Հոն, շագանակիներու մէջ բուռնած՝ եզական ծակ մը կայր, անձայն, դատարկ և միշտ գոց՝ որջի մը նման:

— Լաւ զննէ այդ տունը, փոքրիկս, կ'ըսէր ինձ ծերը, երբ տեսնես որ տանիքէն ծուխ կը բարձրանայ և դուռը ու

փեղկերը բացուած են զիտցիր որ բաներն իս բուսած է:

Իսկ ես անոր յանձնեցի իմ անձս, լաւ գիտնալով որ ինք ըստ այսպիսի բացումներ տեսած էր: Եւ իրաւցնէ հետեւալ առաւօտ, զեռ հագիւ լոյսը ծագեր էր, լսեցի որ մէկը ցած ձայնով կը կանչէր ալօսին մէջ...

— Կարմրուկ, Կարմրուկ

Իմ ծեր արուն էր, տարօրինակ աչքեր ունէր:

— Շուտ եկուր ըսաւ, և ինձի պէս ըրէ: Կէս քուն, անոր հետեւեայ, սահելով հողակոշտերուն մէջէն, մուկի մը նման՝ առանց ցատկելու: Անտառին կողմը կ'երթայինք, անցնելու ատենս տեսայ որ պզտի տան ծինելուզէն մուխ կ'ելլէր, և պատուհաններուն մէջ լոյս կար. դրան առջև ալ սպառազէն որսորդներ շրջապատուած էին ցատկոտուն շներէ:

Մեր անցնելու պահուն որսորդներէն մին աղաղակեց.

— Այս առաւօտ դաշտը որսանք, անտառն ալ ճաշէն վերջ:

Այն ատեն հասկըցայ թէ ինչու ծեր ընկերս զիս նախ անտառը կը տանէր. այսու հանդերձ սիրտս կը բախէր մտածելով խեղճ ընկերներս:

Հագիւ թէ հասեր էինք անտառին եզերքը, շները դէպ ի մեր կողմը սկսան վազել...

— Ծռէ, ծռէ, ըսաւ ծերը՝ ինքն ալ ծռեցաւ. նոյն պահուն, մեզմէ տասը քայլ հեռու՝ շփոթած լորամարգի մը կտուցը և թևերը մեծ մը բանալով թռաւ՝ ահաբեկ աղաղակ մը արձակելով: Զարհուրելի ձայն մը լսեցի, և շրջապատուեցանք անձանթ հոտով, բոլորովին սպիտակ և տաք՝ փռշիէ մը, թէև արեւ նոր ելած էր: Բարեպաշտ անտառ կը մտնէինք: Ընկերս կծկեցաւ իմ քովս պզտի կաղնիի մը ետև, և հոն պահուրտած՝ տերեւներուն մէջէն կը դիտէինք:

Դաշտերուն մէջ սարսափելի հրացանածգութիւն մըն էր: Ամէն հարուածին բոլորովին ինքքիմէս դուրս ելած աչ-

քերս կը գոցէի, յետոյ կը վճռէի նորէն բանալ. կը տեսնէի դաշտը՝ ընդարձակ և մերկ, շունները որ կը վազէին, կը հետա-
զօտէին բոյսերու ցօղուններուն մէջ, որայ-
նորու մէջ, չորս բոլորնին դառնալով խեն-
դերու նման:

Իրենց ետև որսորդները կը վիճէին, զիրար կը կանչէին, և հրացանները ա-
րևուն կը փայլեցնէին: Վայրկան մը կար-
ծեցի տեսնել, — Թէպետև շրջակայքը
ծառ չկար, — Թռչտիլ ցիր ու ցան տերև-
ներ, Բայց ծեր արուն ըսաւ Թէ փետուր-
ներ էին. և իրացնէ, հարիւր քայլ անդին,
մեր դիմացը կ'իյնար ակօսին մէջ, մոխրա-
գոյն գեղեցիկ կաքաւ մը՝ արիւնոտած զը-
լուխը գետին ձգելով:

Երբ արևը ջերմացաւ և բարձրացաւ, իս-
կոյն հրացանաձգութիւնը դադրեցաւ: Որ-
սորդները դէպ ի պզտիկ սոռնը կ'երթային,
որ կը լսուէր կայծկլտած խոփներու
մեծ կրակ մը: Հրացանը ուսերնին զար-
կած իրարու հետ կը խօսակցէին, կը վի-
ճէին, մինչ շունները իրենց ետևէն կու
գային յոգնած, և լեզուներն դուրս ձգած...

— Պիտի ճաշեն, ըսաւ ընկերս, մենք
ալ ճաշենք:

Եւ կարմիր ցորենի արտ մը մօտնք,
որ անմիջապէս անտառին ցոյն էր սպի-
տակ և սև մեծ արտ մը, ծաղկած՝ և հա-
տիկները ձևացած: Կարմրախաւս պետուր-
ներով գեղեցիկ փասիաններ կը կտցէին
հոն, բայց կը ծռէին իրենց կարմիր կա-
տարները որպէս զի չտեսնուին:

Ահ ուր էր իրենց սովորական վսե-
մութիւնը:

Ուտելով հանդերձ մեզմէ լուրեր կը
հարցնէին, և թէ իրենցմէ մեկը զար-
նուած էր:

Այս պահուն, որսորդներուն ճաշը որ
ի սկզբուն լոկի էր, երթալով աւելի
աղմուկաւոր եղաւ: Կը լսուէին բաժակներու
խրալու հետ զարուանիլը, և շիջերու խցան-
ներուն վեր նետուիլը: Ծիբըր յարմար ժա-
մանակ դատեց, պատասպարան վերադառ-
նալու:

Կարելի էր ըսել որ այս ժամուս ան-

տառը կը ննջէր: Փոքր ճահիճը ուր այ-
ծեաններ ջուր խմելու կ'երթային՝ ոչ մէկ
լեզուէ խոսված էր: Ձի կար ճազար մը
ճազարնոցին ծառերուն մէջ: Խորհրդաւոր
սարսուռ մը միայն կը լսուէր, կարծես
ամէն տերև, ամէն խոտի ցօղուն՝ սպառ-
նացուած կենանք մը կ'ապահովէր:

Անտառի էրէները բազմաթիւ Թաքսոց-
ներ ունին, որջերը՝ մացառախիտ տեղն-
րը, ճիւղերը, թփուտ տեղերը, և յետոյ
ծակեր՝ այն փայտեայ փոքրիկ ծակերը՝
որ այնքան ժամանակ ջուրը կը պահեն
անծրեւէն վերջ: Կը խոստովանիմ թէ կը
նախընտրէի այդ ծակերէն միոյն մէջ
գտնուիլ, բայց ընկերս կը վերադառնէր բա-
ցօղեայ մնալ, հետուն տեսնել, և առջևը
բաց օդը շնչել:

Սարափը գմեզ բռնեց, վասն զի որ-
սորդներն անտառ կը մօտենային:

Ո՛հ պիտի չի մօռնամ երբէք այն ա-
ռաջին հարուածը անտառին մէջ, այն
կրակի հարուածը՝ որ կը ծակծկէր տե-
րևները՝ և կը վիրաւորէր կողմները. ա-
պրիլի կարկուտի մը նման:

Հրացանի այս հարուածի քամին՝ խը-
ռովեց, արթնցուց, զարհուրեցուց ինչ որ
անտառին մէջ կ'ապրէր, շփոթութիւն մը
տեղի ունեցաւ ցած ճիւղերուն և չոր տե-
րևներուն մէջ. ճազար մը փռուեցաւ ճա-
րուն մէջտեղ տարածած Թաքներով խոտի
խուրճը փոքնիւրով: Այլու մը վար զլորն-
ցաւ շագանակներու մը վրայէն թափթփե-
լով կանաչ շագանակներ, խոշոր փա-
սեաններու երկու երեք ծանր թոխքներ
երկցաւ, առնէտներ կը սողոսկէին իրենց
ծակերուն խորը: Բնդեռն մը դուրս ելաւ
այն ծառին տակէն որուն քով մենք կ'ըկած
էինք, կը շրջէր, ասդին անդին կը դարձ-
նէր իր ապշած և անզգայացած աչքերը:
Ետոյ կապոյտ շերտփակոթներ իշամե-
ղուններ, թիթեռնիկներ, խնդճ միջատներ
ամէնքն ալ շփոթած... Ժրաններու թևե-
րով, փոքրիկ ամրախ մ'իսկ ճիշդ կուռ-
ցիս քովը հանգիստեալ, բայց աւ այնքան
սարսափած էի որ անոր վախէն օգուտ քա-
ղել չի մտածեցի: Իսկ ծերը, միշտ հանդարտ

էր, և ուշադիր հաջողութեամբ և կրակի հարուածներուն, երբ անոնք կը մօտենային, ինձ նշան կ'ընէր և քիչ մը կը հեռանայինք կը ծածկուէինք լաւ մը տերեւներէն, շնորո հասողութենէն դուրս: Անգամ մը սակայն կարծեցի որ բաներնիս վերջացաւ: Մտադրելի՛ ուսկից պիտի անցնէինք, ամէն կողմէն դարձանաւոր որսորդներէ բռնուած էր: Մէջ կողմէն մեծ խետրուկ մը՝ իւր ամէն շարժումներին երկաթեղէններու տրցակ մը կը հնչեցնէր, որսի դանակ, փամփուշտի աման, վառոցի տուփեր, առանց համբերու բարձր մոմակներ, որ կ'ոտկուած էին մինչև ծոռկները, և աւելի զինքը կը մեծցնէին. միւս ծայրը ծերուկ մը՝ ծառի մը կոթնած հանդարտիկ իր ծխափողը կը ծխէր, աչքերը կ'ստափակ, իբրեւ թէ քնանալ ուզէր: Այս մարդը ինձի վախ չէր ազդեր, բայց անդին միւս մեծը կար:

Դուն բան չես գիտեր, կարմրուկ, ըսաւ ընկերս խնտալով. և աներկիւղ, մեծարաց թևերով, թռաւ սև մօրուս զարհուրելի որսորդին սրունքներուն գրեթէ միջէն: Եւ իրօք խեղճ մարդը, այն որսի իրէղեններուն մէջ այնքան կապկպուած էր, այնքան զբաղեր էր ինքն իր վրայ հիւնալու, որ երբ հրացանը ուղեց, մենք արդէն իր սահմանէն դուրս էինք:

Ահ, եթէ որսորդները գիտնային թէ քանի փողերիկ սեւեռուն աչքեր մացառներուն միջէն զիրենք կը դիտեն, քանի փողերիկ սուր կտուցներ իրենց անճարպիկութեանց վրայ խնտալնին կը բռնեն:

Կ'երթայինք, միշտ կ'երթայինք, ինձի ուրիշ բան չէր մնար ընել եթէ ոչ ծեր ընկերոջս հետևիլ. թևերս կը զարնուէին իրեններուն քամիին. և անշարժ կը ծալուէին՝ երբ նա կը դադրէր թռչելէ: Դեռ աչքերուս առջևն են բոլոր մեր անցած տեղերը. ճագարանոցը վարդ ցախերով, և լեցուն որջերով որ կը գտնուին զեղին ծառոց արմիւն քով, կաղնիներու տակ մեծ վարդազուրով՝ ուր կը համարէի տեսնել մահը՝ ամէն տեղ ծածկուած. փողը և կանանչ ծառուղին՝ ուր մայրս, շատ

անգամ պատեւու կը տանէր ձագերը մայիս ամսուան արևուն, ուր կ'ոսոսուէինք և միանգամայն կը կտցէինք կարմիր մրջինները որ մեր թաթերու վրայ կը մագլցէին, ուր կը հանդիպէինք պարծենկոտ և վառեակներու նման ծանր՝ փողերիկ փասեաններուն որոնք չէին ուզեր մեզի հետ խաղալ: Երազի նման տեսայ իմ փողերիկ ծառուղին, այն պահուն յորում էջ եղջերու մ'անկից կ'անցնէր բարձրացած նուրբ թաթերուն վրայ, աչքերը խոշոր մը բացած և պատրաստ ցատկելու:

Յետոյ ճահիճը որ տասնուհինգ կամ երեսուն խմովին՝ նոյն վայրկենին թռած դաշտէն՝ կու գայինք աղբիւրի ջրէն խումբու համար և ողողուելու այն կաթիլներով՝ որ կը զլորին փետուրներու փայլին վրայ... Այդ ճահիճին մէջտեղ փողերիկ լաստենեաց թաւուտ մը կար, այդ կզգեկին մէջ ապաւինեցանք:

Պէտք էր որ շնորը զարհուրելի քիթ մ'ունենային որպէս զի կարենային գալ զմեզ հոս փնտել:

Մեր հոն ըլլալէն քիչ վերջ այժեամ մը հասաւ, երեք թաթերուն վրայ քաշկոտուելով, իր ետևէն կարմիր գիծ մը ձգելով մամուռներուն վրայ: Այնքան տըխուր էր այս տեսիլը՝ որ զուգուս տերևներուն մէջ ծածկեցի. բայց կը լսէի խեղճ վերաւորեալին հեւալով ջուր խմելու ճահիճին մէջ. ջերմէ բռնուած էր:

Օրը կը տարածամէր. Հրացանի հարուածները կը հեռանային և կը նուազէին: Յետոյ ամէն ինչ մարեցաւ վերջացած էր: Այն ատեն կամաց մը դէպ ի դաշտը վերադարձանք, մեր ընկերութենէն լուրեր առնելու համար: Անտառի տանքովէն անցած ատենս ահուկ ըրան մը տեսայ:

Փոսի մը եզերքը, շէկ մորթով նապաստակներ, ճերմակապոչ գորշ փողերիկ ճագարները, իրարու քով պառկած էին: Փողը թաթիկներ էին՝ զորս մահը կը միացնէր, և որոնք զթութին պաղատելու կերպարանքն ունէին, քողատուած աչքեր՝ կարծես թէ կու լային. յետոյ կար-

միւր կաքաւներ, զորը կաքուկներ որ ընկերորջն նման լերկ լանջներ ունէին, և ինձ նման երիտասարդ՝ այս տարուան. փեռուրներնուն տակ դեռ աղուամագ ունէին: Մեռած թռչունէ մը աւելի տխուր բան մը գիտէք... Տեսնել թեւեր՝ որ այնքան կենդանութիւն ունին, ծալլուած և ցուրտ, ո՛հ սոսկում կ'ազդէ... մեծ փառաւոր և խաղաղ այծեամ մը՝ կարծես կը քնանար, փորը վարդագոյն լիզուն բերնէն դուրս ելած էր, կարծես դեռ լլիկ ուզէր:

Եւ որսորդները անպատկառ դէպի այս բոլոր թարմ վէրքերը, ծռած այդ սպանազանոցին վրայ կը համբէին և իրենց մըսապարկին կողմը կը քաշէին, արիւնդ տած թաթերը, պատռուած թեւերը, Շները՝ կապուած պատրաստ ճամբայ հլլելու, առաջ կ'երկնցնէին իրենց կնճիթը և կը պատրաստուէին նորէն մացառներուն մէջ յարձակիլ:

Ո՛հ մինչդեռ հեռուն արեւը կը մոտէր, և անոնք կը մեկնէին յոգնած՝ երկնցնելով իրենց շուքը հողակողտերու՝ և երեւկոյեան ցօղէն թաց՝ արահետներուն վրայ, ես որքան անիծեցի և արհամարհեցի մարդ և անասուն, այն բոլոր խումբը...

Ոչ ընկերս և ոչ ես սիրտ չըրինք սուվորականին պէս վերջին բարեւ մը տալ լոյսին՝ որ կը լնար:

Մեր ճամբուն վրայ կը հանդիպէինք խեղճ փոքրիկ կենդանիաց զարնուած դիպուածի գնտակէ մը, և թողուած հոն մըլիշաներու խնամքներուն. առնէաներ՝ կնճիթը լի փռշիով, անծեղներ, ծիծեռնակներ՝ շանթահարուած իրենց թռիչքին մէջ՝ կոնակի վրայ պառկած, կը տարածէին իրենց փայտացած փոքրիկ ոտքերը դէպ ի աշնանային այս գիշերը, որ կ'իջնար, պայծառ, պաղ և խոնաւ:

Բայց ամենէն ցաւալին էր, լսել անտառին ծայրը, դաշտին եզերքը, և հեռուն՝ գետին ոգորապտանին մէջ, ասդին անդին ցրուած անձկագին տխուր կուռնները, որոնց ոչ ոք կը պատասխանէր:

Թրգմ. Հ. Լ. ԱՅԺԱՆՆ

Ա. ՏՈՏԵ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՄԱՆՈՒԹԻՒՆՔ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՕԳՈՒՏԸ

Թէպէտ ընդունուած է տեսականի մէջ որ երիտասարդաց համար իսկական կարևորութիւն ունի կրթական գործը, որուն ձեռքով կարող կ'ըլլան անոնք, իրենց կեանքի պէտքերն հայթհայթել, սակայն հասգիւ քանի մը անձինք հետաքննած են գիտնալու թէ որ տեսակ գիտութիւնն է, որ պիտի զարգացնէ անոնց մէջ այդ կարողութիւնը:

Իրացնէ իմաստուն գնահատումով մը աշակերտաց կ'աւանդուին ընթերցումն, գրութիւն և թուագիտութիւն, իրենց կարի օգտակարութեան պատճառաւ, սակայն այդքան է բոլորն: Երբոր ուսեալ նիւթոց մեծագոյն մասը կապակցութիւն չ'ունենար այն գործունէութեան հետ, ուսկից կը կախուի անհատին կեանքի պահպանումը, այնու ջանք կ'ըլլուն աւանդելու անոր խիստ զատ ծանօթութիւններ, որոնք ուղղակի կապ ունին նոյն գործունէութեան հետ:

Արդարեւ բացի քանի մը սակաւաթիւ դասակարգերէ, առհասարակ ի՞նչ զբաղումն ունին մարդիկը: Անոնք կ'աշխատին օգտակար առարկաներու արտադրութեան, պատրաստութեան և բաշխումի գործերով: Բայց ի՞նչ բանէ կը կախուի այդ օգտակար առարկայից արտադրութեան, պատրաստութեան և բաշխումի մէջ ստանալիք յաջողութիւնը: Անիկայ կը կախուի այդ առարկայից իւրաքանչիւրին սեփական բնութեան յարմար մեթոդներ գործածելէ, և ըստ պարագայից, անոնց բնագիտական, տարրալուծական կամ կենսաբանական յատկութիւններուն ստոյգ ճանաչումէն. մէկ խօսքով անիկայ կը կախուի գիտութենէ:

Առնենք նախ ուսողութիւնը: Այս ուսումն ըստ որում թիւերու գիտութիւն կ'ուղղէ բոլոր ճարտարարուեստական գործունէութիւնը, ըլլայ թէ՛ գործառնութիւն.